

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Právo na důstojné umírání

Teroristických činů v různých oblastech světa přibývá, již to není jen ojedinělá záležitost ze dne 11.9.2001, ale také říjnových událostí v roce 2002 v Moskvě, událostí v Indonésii a v dalších zemích. Tyto události inspirují k tématům o vážnosti smrti člověka a důstojnosti jeho umírání. Každý člověk chce kvalitně žít a nechce si vědomě připouštět myšlenku nevyhnutelnosti smrti a jejího neodvolatelného účinku. Jakmile se člověk narodí, začíná v něm také růst proces umírání.

Uvedení do problematiky

Teroristických činů v různých oblastech světa přibývá, již to není jen ojedinělá záležitost ze dne 11.9.2001, ale také říjnových událostí v roce 2002 v Moskvě, událostí v Indonésii a v dalších zemích. Tyto události inspirují k tématům o vážnosti smrti člověka a důstojnosti jeho umírání. Každý člověk chce kvalitně žít a nechce si vědomě připouštět myšlenku nevyhnutelnosti smrti a jejího neodvolatelného účinku. Jakmile se člověk narodí, začíná v něm také růst proces umírání. Ale člověk nechce zemřít, daleko více chce prodlužovat svůj život, pokud není motivován vírou, že obětí jeho života se změní svět. V západní společnosti nacházíme kvantitativní nárůst stárnoucího obyvatelstva, který není kompenzován ekonomicky zdatnou mladou generací, ta je dokonce ekonomicky výkonná později než v dobách minulých, protože se prodlužuje doba studijních možností. Ale i doba přípravy na biologickou smrt a doba stárnutí se posunuje, takže nalézáme jistou ekonomickou a časovou diskrepanci mezi výkonnou ekonomickou silou, stárnutím a umíráním.

Smrt můžeme pojímat jako odchod ze života, ze společenství živých. O této absolutní danosti každý ví. Jednoho dne zemřeme, jenom neznáme způsob umírání a okamžik úmrtí. Smrt míří přímo do srdce živé bytosti a každý člověk, ať již implicitně nebo explicitně, se dotazuje po smyslu umírání a smrti jako lidského činu. Umírání a smrt je přece součástí našeho života a k našemu lidství, patří k celku života, o kterém si přejeme, aby měl smysl. Již antická doba se snažila promýšlet naznačený problémový okruh a měla na mysli to, co si každý přeloží: „ars moriendi“. Stín smrti doléhá na každého uvažujícího člověka, tím spíše lidi pracující ve zdravotnických zařízeních a není vhodné nabízet naivní naději stále starším a fyzicky chátrajícím lidem, že jejich přání žít bude vyhověno a smrt nenastane. Ve styku s těmito nemohoucími lidmi často napadne ošetřující personál přání, aby člověk zemřel nečekaně, bez bolesti a trápení a bez závislosti na druhých.

Nejen fenomén smrti nesmí být tabuizován, ale také přání umírajících, protože lidé mají právo na humánní odchod ze života a proto by měla existovat kontrola v zacházení s umírajícími, protože podmínky pro umírání se mohou trvale zlepšovat. Pokud tyto podmínky nejsou dostatečně plněny, pak ekonomická, psychická i zdravotní situace člověka jej nutí k přijetí „pseudo-euthanasie“ nebo je touto situací vyvolávána společenská potřeba pozitivní euthanasie. Člověk má právo důstojně žít a rovněž umírat.

Náboženské odpovědi a smysl umírání

Od počátku lidského pokolení si lidé kladli otázky po smyslu umírání smrti. Rozlišovali na nesmrtelné, to byli bohové, a smrtelné, to byli lidé a celá živočišná říše. Lidé se dotazovali, co nastane po smrti, jak se lidský osud bude nadále odvíjet? Odpovědi je skutečně mnoho a jsou líčeny v mýtických obrazech a představách. Zajímavým poznatkem je to, že mnozí antičtí myslitelé se domnívali, že ten skutečný život nastane až po smrti, nyní žijeme v nehotovém a nedokonalém světě. Proto umírající člověk byl doprovázen množstvím rituů a kultovními projevy. Všechny obřady kolem umírajícího a zemřelého poukazovaly na důležitou, možná dnes zapomenutou pravdu: bylo to hledání

smyslu umírání a smrti. Umírající člověk se rodil do nové a vznešenější reality, smrt byla pochopena jako zrození pro život, jako brána k novému životu.

Tři zapomenuté dimenze lidského umírání

Lidské umírání nelze vnímat jen jako biologickou nutnost. Umírání má v sobě biografickou dimenzi. Co to znamená konkrétně? Tato dimenze je dána vědomím vlastní smrti během života, má souvislost se smysluplností celého života. Umírání a smrt se stává kontinuitou života jako celku. Mnozí filozofové přijímají tuto myšlenku a chápou život jako přípravu na smrt a konstatují, že umíráme každým dnem.

Sociální dimenze umírání má souvislost s rodinným způsobem života. Umírání je odloučení od milých, blízkých a nám drahých osob, po smrti zůstává v srdcích v pozůstalých prázdnota, kterou nelze nahradit. Smrt znamená rozloučení se od nejbližších, nejmilovanějších, loučíme se někdy náhle, někdy měsíce, někdy celé roky. Pozůstalí pak musí žít sami a vyrovnávat se s obtížemi života bez těch, kteří jim pomáhali a je milovali. Umírající je tedy osoba, která neumírá sama o sobě, ale umírání je záležitostí interpersonální, v jistém smyslu slova kus života umírá v pozůstalých.

Náboženská dimenze vyjadřuje přesvědčení, že smrt nemá v životě člověka poslední a absolutní slovo. Přemýšlivý člověk je postaven před otázkou, jak si má představit lidský život mimo tento reálný svět. Statistiky nám sdělují, že většina lidí z přibližně šesti miliard obyvatel této planety přijímá náboženský rozměr smrti, i když představy o novém způsobužití jsou opravdu velmi odlišné.

Pokusy o překonání smrti

Vědecký výzkum smrti učinil v posledních letech značné pokroky. Zdravotnický personál zná různorodé fáze umírání a celou problematiku spojenou s klinickou smrtí. Tito lidé vypovídají o tom, že umírání není jen záležitostí strachu a utrpení, ale rovněž radosti a světla. Avšak dokonalejší poznání klinické smrti není překonáním smrti. Lidé, kteří se „dotkli“ smrti, žijí s větším vědomím smrti a odpovědností za život, za důsledky svého počínání. Pro překonání smrti se jeví z dostupné literatury tři základní typologie překonání smrti.

Je to odstranění a banalizace smrti. O umírání a smrti se nemluví, umírající se odevzdávají nemocnicím s vírou, že se tam vše medicínsky napraví a zdravotní problémy se odstraní. Umírající však nejsou doprovázeni na své poslední cestě, jejich přátelé a blízcí nechtějí být svědky posledního zápasu milovaných bytostí. Tento projev může být dovršen uložením zemřelých do anonymních hrobů nebo zpopelněním s jinými lidmi. Tento přístup snad lze označit jako útěk před myšlenkou na smrt, jako útěk před smrtí, která děsí.

Smrt může být banalizována sdělovacími prostředky, zvláště televizními pořady, které produkují velké množství umírajících formou zábavy a napětí. Zábavou se staly vraždy, přepady, různé katastrofy a odchod ze života se chápe jen jako holý fakt. Jsou to téměř vzácné případy, kdy se prezentuje smrt v její vážnosti a tragičnosti. Velikost emocí se pak projevuje jen u náboženských rituů za zemřelé.

Druhým projevem pokusu o překonání smrti je svobodná volba smrti. Člověk sám chce ovládnout procesy umírání a nalézá zdůvodnění pro své jednání v odkazu stoické filozofie, která se nebránila sebevraždě a nápomoci druhým zemřít, pokud si to přáli. Takováto pozice je také pochopitelná. Rostoucí medicínské možnosti v odborných lékařských rukou zbavují občany obav z tvrdosti a ostnů smrti. Dává se přednost rychlé smrti, pokud možno bezbolestné (euthanasie), a uvažuje se o možnosti absence „nedůstojného“ umírání, i když přirozeného. Tento způsob myšlení zbavuje člověka jeho biografické dimenze, upřednostňuje absolutní autonomii člověka a zůstává otevřenou filozofickou otázkou, zda není umenšena podstatnost lidství, když se jedná o amputaci života. Sebevražda jako čin nebere v úvahu sociální dimenzi smrti a klade se otázka, zda takový člověk, pokud nemáme na mysli zkratkovité myšlení a další patologické jevy, zda to není projev vlastního sebeuspokojení, když v té chvíli dotyčná osoba nemyslí na síť vztahů s druhými, kteří jsou rádi, že žije. Suicidní pokusy

takových lidí ukazují, že mnoho z nich jsou na vzniklé problémy sami a právě v síti vztahů nežijí. Třetí antická typologie překonání smrti je náboženská. Každé náboženství vytváří v nitru člověka smysl pro něco absolutně přesahujícího, odkazuje na velké tajemství, na někoho zcela Jiného. Tento náboženský postoj přijímá s velkou vážností skutečnost nepředvídatelnosti smrti. Náboženské postoje vyjadřují naději, že transcendentní realita nezapomíná na žádného jednotlivce a stává se tak základem velké naděje. Náboženská dimenze vede věřícího k vědomé přípravě na smrt. Takový člověk bere život jako dar od Boha. Je nutno uznat, že jednotlivá náboženství se mezi sebou liší v představě přesahující naši realitu, v představě božské skutečnosti a v představě o životě po tomto pozemském životě (nirvána, splnutí v kosmu, neinkarnační teorie, nebe). Mezi křesťanským odkazem a odkazem východních a asijských náboženství je zřejmý a podstatný rozdíl. Změněná asijská reinkarnační nauka v Evropě se stala módní záležitostí, snad je to pokus pomáhat lidem v beznadějném životním stavu a potěšit je (paliativní dimenze), ale je neslučitelná s křesťanskými kořeny Evropy.

Důstojnost umírajícího

Zdravotnický personál může vnímat konec života člověka jako neproduktivního jedince nebo jako osobu, která dovršuje svůj život aktem smrti. Je to stav člověka, který je zcela odkázán na druhé, o sobě již nemůže rozhodovat. Umírající člověk je v našich rukou, záleží jen na naší životní filosofii, zda budeme vnímat pod nemohoucností umírajícího člověka jeho důstojnost v celistvosti jeho života, i když ji v té chvíli neznáme (je to pro nás cizí člověk), nebo budeme hledět na umírajícího jako na nepříjemnou událost. Důstojnost starého člověka, nemocného a umírajícího není důsledkem jeho výkonnosti, ale vyplývá z přijetí západní křesťanské antropologie a filozofie. Tato důstojnost přechází i za hranici smrti, kdy uvažujeme o účtě k mrtvému tělu. Jakým způsobem projevít postoj úcty k umírajícím? Nabízené odpovědi budou znít stroze, mají se stát objektem reflexe čtenáře:

- Zdravotní personál neprodlužuje stav umírání, má prodlužovat život. Proto v pravý okamžik je zapotřebí se zříknout prodlužování (za každou cenu) stavu umírání bez naděje na uzdravení.
- Umírajícímu člověku lze pomáhat podáváním léků proti nesnesitelným bolestem, i když mají vedlejší účinky.
- Umírající člověk by neměl zůstat sám, měl by být obklopen lidmi z rodiny nebo lidmi, kteří mají vztah k pastorační službě. Myslí se tím duchovní doprovázení umírajících lidí buď ve všeobecném smyslu slova nebo vyhovění žádosti o zavolání duchovní služby požadované církví.

Stále více odborníků na tuto poslední službu poukazuje na to, že je třeba mluvit s umírajícími, že je vhodné jim i číst vhodné texty. V západní společnosti (např. ve Švýcarsku) existují dobrovolní asistenti, kteří se hlásí ke službě umírajícím. Je totiž pochopitelné, že ošetřující zdravotnický personál nemá čas na specifickou službu u umírajících. Bude záležet na našich ekonomech, zda si nemocnice budou moci dovolit odměnit i ty, kteří by se věnovali této zvláštní a důležité službě jako projev úcty k umírajícím lidem. Projevy útěchy těžce nemocným a jejich nejbližším, potom zarmoucené rodině z úmrtí blízkého člověka jsou stále podceňovány. Umírání a smrt člověka má kulturní charakter. Ačkoliv nejsme zvyklí na tento výraz, náš vztah k umírajícím prezentuje kulturu naší doby, našeho prostředí a dějin, naší filozofie i našeho právního vědomí. V odborné literatuře nalézáme kritiku péče v nemocnicích, že umírající člověk je již nikoli subjektem péče, ale objektem, jeho péče je zvěcněna a on trpí nedostatkem citů a personálních vazeb. Těžce nemocný člověk je pod kontrolou přístrojů, je tak izolován a osamocen. Dlouhodobý stav pak vyvolává sociální umírání, člověk strádá psychicky víc, než se ošetřující personál možná domnívá. Sociální umírání je nutno vidět v souvislosti s psychickým úmrtím, takový člověk je neprožívá interakci s partnerem, rodinou, s nejbližšími. Sociální smrt je těžce prožívána o to více, když postižený se nalézá v produktivním věku a je zbaven možnosti vstupu do veřejného života, kdy ztratil významné pozice a role a rovněž společenského uznání. Následnému případnému fyzickému umírání předchází fáze těžké duševní bolesti a psychického umírání.

Z textu je patrné, že existují úvahy o zdokonalování péče a pomoci umírajícím na základě filozoficky rozvíjejícího se pojmu „princip humanity“. Lze poukázat na nově vznikající organizace, které si více uvědomují pomáhat umírajícím lidem, lze je nazvat jako „Society for Dying with Dignity“. Umírající je zapotřebí doprovázet kompetentně a v plnosti lidské solidarity a soucítění. Debatu o zlepšené péči o umírající vyvolává praxe související s euthanasií. Umírající člověk zasahuje do medicínské, rodinné a rodinné sféry. Pokud existují zařízení, která nazýváme hospice, je zde výhodné, že do péče o těžce nemocné a umírající zasahují i rodinní příslušníci. Bohužel hospiců je z ekonomických důvodů málo nejen v České republice, ale také v zahraničí. V současnosti převažuje tendence umírat doma v rodinném prostředí. Ale i zde narážíme v praxi na mnoho obtíží, kterému zdravotnický personál dobře rozumí. Je jisté, že rodinní příslušníci sami nestačí na péči o umírajícího. Tento článek se může stát výzvou k úvaze, zda by bylo možné v krajích zřídit taková zařízení, jehož zaměstnanci by se věnovali péči o umírající v podmínkách jednotlivých domácností.

Otázky kolem fenoménu smrti a umírání nás opět vedou zpět k otázce po štěstí člověka. I starověké Řeky rušila skutečnost, že neznáme konec své smrti. Tato nejistota způsobila neplatnost rčení „konec dobrý, všechno dobré“. Proto antičtí filozofové učili, že nikdo nemůže být zcela šťastný a ani se nemá cítit šťastným s výjimkou těch, kteří již zemřeli a o nichž se ví, že jejich konec byl pokojný. Moderněji řečeno, bez úvahách o smrti se člověk málo raduje ze zdraví a každého dne pozitivně prožitého. Autor článku by chtěl vyvolat tímto článkem debatu na dané téma, možná se tento článek stane podnětem někde pro odbornou konferenci pod názvem „Umírání a smrt jako lékařský, psychologický, sociální a teologicko-filozofický fenomén.“

Další články:

- [Prováděcí nařízení Komise \(EU\) č. 305-306/2012 ze dne 10. dubna 2012](#)
- [Právní symbolika v podání T. Hobbese](#)
- [Nezávislé regulační orgány \(stručný nástin problematiky\)](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás X. část – možné erbovní spory v ČR dnes](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás IX. část – „Smluvní příbuzenství“ a továrny na erby](#)
- [Etika především](#)
- [Právo, pohádky a kultura sebelásky](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás - VIII. část – Erbovní spory](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás VII. část – Málo známé dokumenty, deklarace české šlechty 1938-1939](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás VI. část – Zadarmo to nebude, právo na místo](#)
- [Nebudme hloupí aneb o heraldickém právu u nás V. část – Nebijte dámu aneb heraldická etiketa](#)